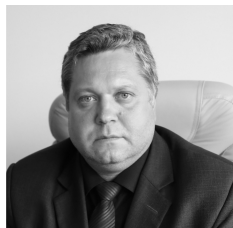

До питання про теоретико-правовий аспект удосконалення положень кримінального закону щодо відповідальності за злочини, вчинені організованими групами

Кузьмін Сергій Аркадійович – провідний науковий співробітник Міжвідомчого науково-дослідного центру з проблем боротьби з організованою злочинністю при Раді національної безпеки і оборони України, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

У статті на підставі теоретико-правового аналізу положень загальної теорії кримінального права, вітчизняного кримінального законодавства і проблемних питань правозастосовчої практики вноситься та обґрунтовується пропозиція щодо вдосконалення національного кримінального закону в контексті відповідальності за злочини, вчинені організованими групами.

Ключові слова: організована група, співучасть, відповідальність співучасників, причетність, інкримінування.

Постановка проблеми. На сьогодні організована злочинність в Україні цілком справедливо визнається небезпечним соціально-економічним явищем, інтегрованим проникненням ділків тіньового бізнесу не тільки в економічну, а і у політичну еліту нашого суспільства. Ми, на жаль, маємо констатувати присутність корумпованих представників різнорідних кримінальних організованих злочинних угруповань в усіх гілках влади та на всіх її рівнях.

Безумовно, що за таких умов активізація та модернізація форм і методів, які застосовують для реалізації своїх злочинних цілей учасники організованих злочинних угруповань, з поміж іншого, потребують постійного вдосконалення вітчизняного законодавства, що встановлює засади відповідальності таких осіб. При цьому, прийняття та застосування окремих спеціальних законів, зокрема Закону України “Про люстрацію”, через локальність їх застосування не може

бути достатнім. Тут, у першу чергу, необхідним є вдосконалення вітчизняного кримінального закону, що здатен створити системні правові підстави для протидії організованій злочинності, через вдосконалення юридичних механізмів відповідальності за організовані форми злочинної діяльності та превенцію останньої.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Вітчизняними правознавцями дослідженню саме цієї проблематики присвячено значну кількість наукових праць. Зокрема, проблемні питання кримінальної відповідальності учасників організованих груп протягом останнього часу не залишалися поза увагою таких вітчизняних учених, як: С. Б. Гавриш, В. В. Голина, В. О. Глушков, В. П. Ємельянов, О. М. Костенко, О. М. Литвинов, Б. В. Максименко, М. І. Мельник, Л. В. Новикова, Г. В. Новицький, М. І. Панов, М. А. Погорецький, Є. Д. Скулиш, В. Ф. Ущуповський, М. І. Хавронюк, О. В. Шамара, О. М. Юрченко та ін. Певний внесок у вітчизняну кримінально-правову науку, в контексті даної проблематики, було внесено й автором представленої наукової праці.

Однак, ми маємо констатувати, що станом на сьогодні, ще низка спеціальних питань, пов'язаних із особливостями застосування положень інституту співучасті щодо учасників організованих груп, зокрема і у контексті вдосконалення вітчизняного кримінального законодавства, досі, через їх природну різноплановість, залишаються ще недостатньо дослідженими, що і зумовлює відповідність представленої праці **критерію наукової новизни.**

Постановка завдання. Представлена праця присвячена дослідженню у теоретико-правовому аспекті спеціальних питань щодо особливостей кримінальної відповідальності учасників організованих груп з метою вироблення пропозицій щодо подальшого удосконалення вітчизняного кримінального закону.

Виклад основного матеріалу. Ми маємо констатувати, що в сучасній науковій літературі повністю справедливо зазначається, що злочини, які вчиняються у складі організованих груп, являють феномен організованої злочинності та мають найбільший ступінь суспільної небезпеки серед усіх форм співучасті [1, с. 6].

За своїм змістом, з одного боку, організована група – зброя вчинення злочинів і кожний

її член не тільки її складова частина, але й разом із тим і сила, яка озброєна цією зброєю: для досягнення злочинної мети організована група використовує своїх учасників, а учасники – групу. При цьому, варто звернути увагу, що діяння кожного учасника організованої групи в обов'язковому порядку перебувають у причинному зв'язку із тією шкодою, яка заподіюється за результатом реалізації таким видом організованих злочинних угруповань свого плану злочинної діяльності. Зауважимо, що ще у радянській кримінально-правовій науці було доведено: “початковим пунктом розвитку процесу нанесення шкоди слід вважати факт вступу члена організованої групи до її складу” [2, с. 609].

Варто також зауважити, що, з іншого боку, організовану групу слід розглядати як певну спільноту (єдність) осіб, пов'язаних спільною злочинною метою. Як наслідок, загальний умисел будь-кого з членів організованої угруповання може бути лише прямим, зміст умислу визначається характером спеціальної мети, для досягнення якої і було створено організоване злочинне угруповання, та рольовою участю, що виконується конкретним учасником угруповання для досягнення цієї мети. Вступаючи до організованої групи чи злочинної організації, її учасник повинен усвідомлювати мету, поставлену перед угрупованням, і характер методів її досягнення [3, с. 16].

На практиці, призначаючи покарання учаснику організованої групи, суд керується принципом справедливості покарання, враховує характер і ступінь суспільної небезпеки злочину, особу кожного конкретного підсудного, обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання, інші обставини справи та призначає покарання в межах санкцій, встановлених у відповідних нормах Кримінального кодексу України (далі – КК України), з урахуванням положень цілої низки інститутів Загальної частини кримінального закону.

При цьому, поєднання відповідальності учасника організованої групи за всю сукупність її злочинної діяльності (вчинених групою злочинів), із якою він солідарний, та здійсненню якої будь-яким чином сприяв, із індивідуалізацією покарання, залежно від рольової участі кожного з учасників групи в її злочинній діяльності має бути керівним принципом при розгляді та вирішенні по суті кримінальних справ по обвинуваченню учасників угруповання в організованій злочинній діяльності.

Відповідно до частини першої статті 33 КК України сукупністю злочинів визнається вчинення особою двох або більше злочинів, передбачених різними статтями або різними частинами однієї статті Особливої частини кримінального кодексу України, за жоден з яких її не було засуджено.

Основними ознаками сукупності злочинів є те, що нею передбачаються лише випадки множинності різнорідних злочинів [4, с. 177] (двох і більше умисних неоднакових злочинів) за відсутності вироку суду щодо злочинів, які складають сукупність [5, с. 132].

Потрібно зауважити, що при сукупності злочинів кожен із них підлягає кваліфікації за відповідною статтею або частиною статті Особливої частини КК України. Це цілком логічно, оскільки за кожне із вчинених злочинних діянь особу має бути притягнуто до кримінальної відповідальності.

Загалом, учасник організованої групи повинен нести відповідальність за кожний злочин, учинений даною організованою групою, якщо він входив до її злочинної мети [5, с. 101]. Проте, на практиці досить часто виникають ситуації, коли застосування такого принципу інкримінування при сукупності злочинів і за інших спеціальних обставин певним чином обмежується у зв'язку із виникненням ознак, що впливають із об'єктивних і суб'єктивних характеристик самих інкримінованих складів злочинів, певних особистих ознак конкретного учасника групи, конкретних обставин та особливостей діяльності як усієї групи, так і конкретного учасника в ній тощо. Зокрема, це стосується таких ознак-обставин, як момент входження учасника до складу організованої групи та момент виходу з неї; ексцес виконавця, особливості застосування норм Кримінального закону, що передбачають вікові та спеціальні ознаки суб'єкта злочину.

Як вже зазначалось вище, дії кожного учасника організованої групи знаходяться у причинному зв'язку з тією шкодою, яка настає у результаті вчинення групою злочинів. При цьому, початковим пунктом розвитку процесу нанесення шкоди слід вважати факт вступу члена організованої групи до її складу [2, с. 609].

Однак можуть виникнути випадки, коли особа, вже ставши учасником організованої групи, певний період часу ще не бере участі а ні в розробці плану подальших злочинних дій, а ні в його реалізації. Фактично ця особа вже обізнана у плані злочинної діяльності угруповання, в злочинах, що вчинялись учасниками групи раніше, але її рольова участь у плані подальшої злочинної діяльності певний період часу ще не визначена, прямої або опосередкованої участі у вчиненні злочинів особа ще не бере.

Отже, відповідно до принципу суб'єктивного інкримінування, особа не може нести відповідальність за злочини, що скоєні організованою групою (іншими учасниками групи) у цей часовий проміжок. Певною мірою таку діяльність нового учасника можливо розглядати як причетність до злочину. Однак, при цьому, варто зазначити, що автоматично застосовувати всі положення інституту причетності до учасників організованих груп неприпустимо, оскільки це може призвести до необгрунтованого звільнення окремих учасників від кримінальної відповідальності.

Причетність до злочину – це умисна діяльність, що примикає до злочину, але не зумовлює його готування або вчинення. Характерна особливість причетності полягає у тому, що особа, причетна до злочину, не допомагає співучасникам у досягненні злочинного (суспільно небезпечного) наслідку [5, с. 106]. Отже, ця дія або

бездіяльність, хоча і пов'язана з учиненням злочину, але не є співучастю в ньому [6, с. 216].

Як вже згадувалось вище, наука кримінального права виділяє три форми причетності до злочину: заздалегідь не обіцяне приховування злочину (ч. 6 ст. 27 КК України); недонесення про злочин (ч. 7 ст. 27 КК України); потурання злочину [6, с. 216].

Зокрема, відповідно до вже процитованої вище ч. 6 ст. 27 КК України, не є співучастю, необіцяне заздалегідь переховування злочинця, знарядь і засобів учинення злочину, слідів злочину чи предметів, здобутих злочинним шляхом, або придбання чи збут таких предметів.

Отже, застосування цього положення до учасника організованої групи, так само як і злочинної організації, є необґрунтованим, у випадку, коли про планування вчинення даного злочину учасник був обізнаний, оскільки, вступаючи до організованого злочинного угруповання, він таким чином дає прямо або опосередковано згоду на свою майбутню участь в індивідуально невизначених злочинах, що будуть скоюватись угрупованням для досягнення загальної злочинної мети. Отже, ми маємо говорити про загальний характер злочинного умислу учасника. Фактично, інші учасники угруповання, навіть без попередньої домовленості, звертаються для переховування злочинців, знарядь і засобів учинення злочину, слідів злочину чи предметів, здобутих злочинним шляхом, не до стороннього пересічного громадянина, а до учасника цього ж злочинного угруповання, що вже має відповідний загальний обов'язок участі у злочинній діяльності цієї ж групи [7, с. 103].

Висновки. На підставі викладеного, з метою забезпечення однозначного застосування Кримінального закону, пропонуємо норму частини шостої статті 27 КК України викласти у такій редакції: "Не є співучастю не обіцяне заздалегідь переховування злочинця, знарядь і засобів учинення злочину, слідів злочину чи предметів, здобутих злочинним шляхом, крім випадків учинення зазначених діянь учасником організованої групи чи злочинної організації. Особи, які не є учасниками організованої групи чи злочинної організації, що вчинили ці діяння, підлягають кримінальній відповідальності лише у випадках, передбачених статтями 198 та 396 цього Кодексу".

При цьому варто зазначити, що норма частини сьомої статті 27 КК України, відповідно до принципу суб'єктивного інкримінування, може бути застосована до учасника організованої групи, який, будучи обізнаним у плані злочинної діяльності, ще не має визначення своєї ролі у виконанні цього плану. Зокрема, за таких же умов обіцяне до закінчення вчинення злочину неповідомлення про достовірно відомий підготовлюваний або вчинюваний злочин не може розглядатись як співучасть. Такі особи підлягають кримінальній відповідальності лише у випадках, коли вчинене ними діяння містить ознаки іншого злочину.

Перспективи подальшого використання. На переконання автора, практична реалізація у вітчизняному кримінальному законі запропонованих проектом норм має чинити позитивний вплив на якісний рівень протидії організованій злочинності, а також позитивно вплинути на вирішення конкретних проблемних питань правозастосовної практики на цьому напрямі службової діяльності правоохоронної та судової систем нашої держави.

Список використаних джерел

1. Черепанова Е. В. Становление и развитие института уголовной ответственности за преступление, совершаемое в составе организованных групп : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 "Теория и история права и государства ; История учений о праве и государстве" ; 12.00.08 "Уголовное право и криминология ; Уголовно-исполнительное право" / Е. В. Черепанова ; [науч. рук. В. П. Кашепов]. – М., 2009. – 28 с. – Библиогр. : с. 28.4. ссылок.
2. Курс советского уголовного права (Общая часть) / [Под ред. проф. Н. А. Беляева, проф. М. Д. Шаргородского]. – Л. : Изд. Ленинград. ун-та, 1968. – Т. 1. – 646 с.
3. Кузьмін С. А. Спеціальні питання застосування кримінально-правових заходів протидії організованій злочинності : наук.-практ. посіб. / С. А. Кузьмін. – К. : МНДЦ при РНБО України, 2012. – 84 с.
4. Александров Ю. В. Кримінальне право України. Загальна частина : [підручник] / [Ю. В. Александров, В. І. Антипов, М. В. Володько та ін.] ; за ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. – [вид. 3-тє, переробл. та допов.]. – К. : Юрид. думка, 2004. – 352 с.
5. Бантишев О. Ф. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. Загальна частина / О. Ф. Бантишев, С. А. Кузьмін. – К. : ПАЛИВОДА. А. В., 2010. – 336 с. (Серія "Науково-практичний коментар").
6. Кримінальне право України : Загальна частина : підручник [для студентів юрид. спец. вищ. закладів освіти] / М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін. ; [за ред. професорів М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація.]. – Київ – Харків : Юрінком Інтер – Право, 2002. – 416 с.
7. Кузьмін С. А. Кримінальна відповідальність учасників організованих груп корисливо-насилницької спрямованості : монографія / С. А. Кузьмін. – К. : Паливода А. А. В., 2011. – 132 с. – Бібліогр. : 118–131 с.

В статтю на основі теоретико-правового аналізу положень общої теорії уголовного права, отечественного уголовного законодательства и проблемных вопросов правоприменительной практики вносяться и аргументируются предложения по усовершенствованию национального уголовного закона в контексте ответственности за преступления, совершённые организованными группами.

The article is based on the theoretical and legal analysis of the provisions of the general theory of criminal law, domestic criminal law and legal practice problematic issues introduced and justified proposal for improving national criminal law in the context of responsibility for crimes committed by organized groups.

Стаття надійшла до редакції журналу 23 жовтня 2014 року.